

Otroške igre na Hrušici

Papa Franc Mareš, strojevodja pri železnici, je bil leta 1937 prestavljen iz Ljubljane na službeno mesto v kurilnici na Jesenicah. Dva mestna otroka, jaz in moj bratec Marjan, še ne najstnika, sva tako pristala na Hrušici. V vasi je bilo na eni strani karavanskega železniškega predora nekaj večjih pa tudi nekaj manjših kmetov, na drugi pa več skupin stanovanjskih hiš in hiše, v katerih so bivali železničarji. Mi smo bili nastanjeni v lepem stanovanju v vili na robu tega naselja. Za vilo so bili vrtovi in velik sadovnjak ter travniki, ki so se raztezali do strmine Česnjevca.

Imeli smo zelenega papagajčka (malo skobčevko), živahnega, vedno pripravljeneza za igro. Domoval je vrh omare v kletki, ki jo je izdelal stari ata. Zaprli smo ga le, ko smo mu za žičke zataknili bar, konopljo ali *šetice*. Spreletaval se je po kuhinji, sedal na mizo ali rame, ščebetal in stopical, narahlo uščipnil v uhelj ali pramen las. Govorili smo mu: »Jurček priden!« ali »Jurček lump!«, kar je po svoje ponavljal, vsaj število zlogov se je ujemalo. Ni pa priletel k *papanu*, kadar se je namiljen bril. Imel je slabe izkušnje. Nekoč se je proti večeru izza Mežaklje razdivjala nevihta. Bliskalo je in grmelo. Naenkrat je močan piš vetra z ropotom odprl okno ter Jurčka med letom pod stropom potegnil skozi okno v temo in dež. Ostrmeli in onemeli smo. Naslednje dni smo hodili po dvorišču pod lipami in okoli smrečja ter ga zaman v žalosti klicali. Ostal je otožen spomin nanj.

Stari ata se je v šali imenoval Johan, saj je v času stare Avstrije mladost in odraslost z družino preživel v Trstu. Poleg tega *foglovža*, kletke v obliki gradiča za našega Jurčka, je iz lesa in kovine izdelal zibajoče možičke in živali: slona, opico in veverico. Spodaj je tem igračkam dodal svinec, da so potem v naše veselje nihale in nihale kot nekak *perpetuum mobile*. Uporabljali smo še več besed primorskega izvora. Stročjemu fižolu smo rekli *fažoleti*.

Ko je mama kuhala kosilo, sva z bratcem velikokrat igrala domino. Zanj sem postavljala vijugo stoječih domin, da jih je lahko v veselem pričakovanju frcal in podiral. Od štedilnika je prihajal zapeljiv vonj. Marjan je opustil igro, se odmotal k mami in jo nekaj prosil. Mama pa: »Ne in ne, počakaj! Fižola zdaj še ne dobiš, pa če me prosiš gor ali dol!« Nastala je tišina, nato pa: »Mami, plosim, gol pa dol

falete!« Bilo je prisrčno moledovanje. Morali smo se zasmejati, tudi Marjan. V vili je bilo več otrok. Nekaj časa smo se opazovali, potem pa so naju sprejeli in kaj hitro sva se pridružila njihovim igram. Zelo radi smo se šli *skrivalnice na pafočkanje*, kjer se je menjal iskalec. Ob tem je bilo veliko tekanja in smeha. Pri *gnilem jajcu* smo sedeli v krogu, eden pa je tekel naokoli in nekomu za hrbet podtaknil jajce. Če ta tega ni opazil, se je igra ponovila tako, da je postal tekač. Naslednja igra je bila *metat figure*, ki poteka tako, da igralec drugega drži za roko, ga zavrti pol kroga in v vrtenju spusti. Spuščeni se opoteče, potem ujame ravnotežje z nihajočimi rokami, se ustavi in obmiruje v nekem položaju, ki predstavlja določen lik. Nato se med vsemi izbere najbolj posrečena figura oziroma lik. Radi smo se šli tudi *kamenčke talat*. Postavili smo se v krog, eden pa je stal na sredi. S stisnjenimi rokami je hodil od enega do drugega in slehernemu segel med dlani. Zadnji je moral uganiti, komu je spustil kamenček v dlan. Če je uganil, je zamenjal darovalca in potem je igra potekala naprej. Igrali smo se še z igračo *jo-jo*, kolut na vrvi, ki se navija navzgor in navzdol. Vse to lahko kar dolgo traja, če si dovolj spreten. Poznali smo še igro *mačja preja* z vrvico, namotano med dlanema, ki se križno veže med vsemi prsti, da nastanejo vzorci, kar soigralec spretno prevzame v svoje dlani in nadaljuje. Deklice so imele svoje punčke iz celulojda, papirmaseja ali pa take, narejene iz pisanih krpic in volne. Za posteljico jim je zadostovala papirnata škatla od cikorije Franck v oranžni barvi.

Fantki so se šli vojake. Imeli so lesene meče in puške, privezane z vrvjo, na glavi pa papirnate čake. Peli so: »Mi smo vojaki korenjaki, kako nas gledajo ljudje, pa pravijo 'to so junaki', ki se nikogar ne boje.« Fantovska igra je bila *koza klamf*, pri kateri so s kamni zbijali prazne konzerve. Ne poznam pravil, kako so se šli in s kakšnim ciljem. Šli so se tudi *rihtarja bit*. To pa je bilo boleče. Eden je moral sklonjen mižati in uganiti, kdo ga je lopnil po zadnji plati. Za njim so stali sodelujoči z nedolžnimi obrazi, češ ugani, kdo te je tepel. Da bi se izognil ponovnemu tepežu, je moral uganiti in tako postati tepežnik.

Nekateri otroci so pasli koze in se s tem bahali. Šli smo jih obiskat. Na paši so fantje iz palic in vrvi delali loke in puščice. Iz rogovil in gume pa so znali narediti tudi frače. A za igro s temi »orožji« je bila zapovedana previdnost.

Ko je Slavica zaklicala: »Gremo na *turnance!*«, smo stekli po lipovem drevoredu proti Belemu polju do makadamske glavne ceste proti Dovjem. Tam je bil prvi ovinek zavarovan z betonskimi stebriči, povezanimi z železno cevjo. Na njej se je krasno telovadilo, tako da si se okobal ali na bokih zavrtel in trdno se držec s popolnim obratom pristal na nogah. Če pa ne, si zdrsel, kar je bolelo. Tistega dne je po cesti pridrvel motorist, ki ga je na pesku ob robu ceste odneslo; motor v en *konfin*, ob drugem pa je motorist negibno obležal. Motor je še kar naprej ropotal. Po pomoč smo stekli k prvim hišam. Na *turnance* pa nismo več radi hodili.

Ko smo še stanovali v Ljubljani na Vilharjevi cesti, so se tam za Žalamiso, kjer je bila velika gramozna jama, razprostirali travniki. Dečki so gradili trdnjave. Zlagali so večje kamne. Deklice pa smo nabirale rože in zaplesale ringaraja ... Fantje so z metuljnico lovili metulje, si jih ogledovali in nato spustili. Me smo imele posodice in svojo kuhinjo. Za kosilo smo vsem pripravile juho iz listkov, popkov, zelenih, peteršilju podobnih vejic in iz več mehurjastih sadežev, polnih belega semenja, ki je bilo podobno rižu. Skupina treh deklic in treh fantov smo jedli to juho vsak v svoji skodelici ali lončku. Med nami je bil le nekaj let starejši stric Ivan, ki nas je pazil. Pa smo po nekaj smeha, živžava in joka kar obmirovali, tudi noge nas niso več držale. Pozneje so nas našli starši. Nekaj so razburjeno govorili. Mene je nekdo nosil. Slišati je bilo še šum avtomobila, potem pa nič ...

Ko sem odprla oči, sem bila v zamreženi posteljnici v bolnišnici, nad mano pa prijazen obraz z belo kapo in velikanskimi peroti, postava pa v do tal dolgi temni obleki. Bila je nuna usmiljenka, ki mi je ponujala žličko juhe in prigovarjala. Zmotil me je zvoneč ropot. Na drugi strani je bil naš Ivan v popolnoma zamreženi postelji. Divje je stresal stranico in ponavljal: »Kosec koso kleplje, kosec koso kleplje ...« Ugotovili so, da smo jedli zelo strupeno rastlino (kristavec). Postopoma so nas odpustili iz bolnišnice, šele nazadnje Ivana. Najbrž je pospravil največ tiste juhe.

No, pa se vrnimo na Belo polje, kjer naslednja generacija otrok ni imela več tistih lepih sprehodov. Ogradili so ga z žico v nekakšen pašnik. Tam se pase dovška živina. Lahko prideš do žice in opazuješ krave, teličke in konje. Lahko splezaš še na Dreščkov kozolec in vidiš v daljavo. Samo dobro se drži! No, pa tudi kozolca ni več, ker je to polje pozidano. Ostane pa še babica. Prisluhnejo ji, ko jim pripoveduje pravljice in poteši njihovo radovednost. In vsem je lepo.

Na Belem polju leta 1955, last Ade Preželj

Mirjana in Borut Preželj s prijateljema Markom in Nadjo leta 1956, last Ade Preželj

Lepo smo se igrali tudi ob vodi, kjer smo si poiskali okrogle ploščate prodnike. Metali smo jih spretno, da so po gladini poskakovali kot žabice enkrat, dvakrat, trikrat ali celo večkrat.

Bile so tudi prijaznejše igre. Iz šolskega zvezka strgan list je bil ravno pravi za gubanje v aeroplančke in sulice. To je sloka trikotna oblika plovila, ki lepše, mirneje in dlje leti kot papirnati avionček. Sulici bi danes verjetno rekli raketa. To je bilo imenitno tekmovanje v doseganju daljav. Še dlje je letel, če si plovilo vrgel skozi okno v nadstropju. Zgibal si lahko tudi ladjico in jo dal plavat v lavor. Ker če si tak čolniček spustil v potok ali ob bregu Save, ga je tok hitro odplaval s sabo.

Igrali smo se tudi s kolebnico. Preskakoval si jo lahko sam ali pa sta dva vrtela daljšo vrv, tretji pa je poskakoval v sredini loka in to hitreje, če se je tempo vrtenja pospešil. Bilo je veselo. Za pomiritev in počitek pa smo posedli na rob travnika in se pogovarjali: »Ali veš, da berem zanimivo knjigo *Mali lord Fauntleroy*?« Drugi je povedal, da bere Lukca in njegovega škorca, povest o dečku, ki je šel iskat očeta v Južno Ameriko k reki Parana. Tretji se je pobahal, da bere knjigo o mali opici Nani. Nekdo se je spomnil na zgodbo *Sinji galeb* in junakov v njej. Šolarji so iz šole prinesli *Naš rod*, srednješolci pa revijo *Razori*. Vedno smo z veseljem pričakali naslednje številke. Pripovedovali smo si tudi uganke. Moja je bila: »Deček nima kapice, kapica ima fantička, pa so prišle sapice, niso vzele kapice, vzele so fantička.« (Rešitev: želodek) Marjan je dodal svojo: »Šviga, švaga čez dva praga. Kaj je to?« (Rešitev: metla) Marsikdo ni pravilno in hitro odgovoril. Bilo je smešno in zabavno.

Bratec Marjan je bil leto mlajši, radovednega in raziskovalnega duha. Velikokrat sva se oddaljila z dvorišča in šla po svoje raziskovat okolico. Čez plot naju je vabil šum potoka Dobršnika. Njegovi valčki so poskakovali čez kamne in manjše skale. V strugi so se izoblikovali jezerca in tolmunčki, ki so se lesketali v soncu. Po gladini je zdrsnil brzec, podoben velikemu komarju. Na dnu jezerca se je nekaj premaknilo. V peščenem tulcu iz drobnejših kamenčkov sva odkrila živalco – peščenega cevkarja, kar sva izvedela pozneje. Nad vodo so v serpentinah letali hitrokrili kačji pastirji ter se svetlikali zeleno in modro, da se jih nisva mogla nagledati. Oče nama je napravil mlinček iz palice in dveh ploščic. Namestili

smo ga med dvema velikima kamnoma. Živahno se je vrtel in vrtinčil kapljice. V potoku je ostal še naslednji dan, nama in drugim v veselje.

Če si ob poti dvignil večji kamen, je spodaj zagomazelo. Stonoge in hroščki v členastem oklepu, ki so se zvili v kroglice. To so bili prašički in niso pobegnili kot stonoge, ki so kar izginile. Na travniku sva našla pikapolonice in zlato minico, na borovcu alpskega kozlička z dolgimi tipalkami, samo enkrat tudi bogomolko. Toliko hroščkov in kebrov se je dalo videti. Imenitni so bili kleščmani, lepe pa kresničke, ko so poleti prižigale svoje lučke. Lahko si jih ujel, občudoval in spet spustil. Kjer se travnik prevesi proti Dobršniku, smo poslušali murenčke. Če si hotel katerega videti in se mu približati, je utihnil in se skrnil. Smuknil je v luknjico med travo. Okoli luknjice je bila mala, kakor pometena čistina. Enak domek v tleh je imel čmrlj, ki je kar godel pred svojo luknjico, se malo prerival in izginil v njej. A kaj kmalu se ni spet prikazal.

Od tu naprej je potka ob potoku tekla navzgor k slapovom mimo dreves, pod katerimi je bilo veliko mravljišče. Opazovali smo mravlje, ki se jim je vedno mudilo. Ko smo se jim približali, so se razburile. Če smo približali roko, je dišala po mravljinčni kislini. Ob potki je bila vdolbinica sipkega drobnega peska, past za male žužke in mravlje, kjer je prežal volkec. In če so zdrknili po sipini, jih je volkec zgrabil.

Ko sva se z bratom med grmovjem prerinila na breg Dobršnika, se nama je na drugi strani potoka izpod jelševih vej nad vodo zasvetlikalo in zableščalo. Bil je žabji mrest s srebrno lesketajočimi prameni. Zastrmela sva se vanj in videla, kako je s spodnjega roba cevčic nekaj temnega zdrknilo v vodo in se pridružilo paglavcem, ki so tam živahno repkali. Žab takrat nisva videla, sva jih pa zvečer slišala regljati.

Na našem vrtu sva našla veliko kroto, bradavičasto krastačo. Papa jo je zakril z zeljnim listom, češ da je koristna žival. Nekoč, ko bi morala na vrtu popaziti na putki, sva se zamotila v igri in ju pozneje našla negibni v travi. »Ja, to je bil pa dihur,« je menil sosed.

Po dežju so na rob luže prileteli metuljčki: rumeni cekinčki, modri modrinčki in rjavčki. Metuljev je zdaj veliko manj. Takrat pa smo na Mežaklji lahko občudovali gorskega metulja apolona, na vrtu pa lastovičarja. Poznali smo še

admirale, monarhe in velikega nočnega pavlinčka, ki leta ponoči. Veliko je bilo tudi belih kapusovih belinov in enodnevnih z velikimi prozornimi krili, ki najraje letajo nad vodo. Posebnejše je še metulj rilčkar, ki z dolgim rilčkom pije med tako, da lebdi nad cvetom in vztraja kot kakšen kolibri.

Občudovala sva še hitre martinčke, na vlažni stezi v gozdu srečala črno-rumenega močerada, ki je šel mirno svojo pot naprej in odkrila redkega planinskega pupka. Presenetil naju je s svojimi barvami, saj je zelen, črno pegast in žareče oranžen po trebuhu.

V naravi je veliko lepega in igrivega, le opazovati je treba in videti. Dobršnik, ki teče veselo in živahno žubori, po hudem deževju ali nevihti naraste in podivja v hrumeč hudournik, ki premika kamne in spreminja svoje obrežje, nato pa se spet umiri in prijazno vabi v svojo bližino. Pod Češnjevcem pripelje potka mimo visokih smrek do potoka in se dvigne v strmino mimo rezervoarja za vodo in naprej do slapov. Do tja pa je treba že plezati, teren, zavarovan z žico, pa ni mogel ustaviti fantov in njihovih iger.

S smrek ob poti so visele kot stare vrvi močne lijane srobot, ki so bile krasne gugalnice za pogumne fante. Držeč se za srobot so vzeli zalet, se zagugali in odskočili ali pa zanihali čez strugo potoka in v drznem poletu pristali na drugi strani vode. Ti veliki fantje so imeli še druge podvige. Splezali so vrh smreke in se kar spustili navzdol. Malo so grabili za veje in tako zavirali, nato pa srečno pristali ob glasnem vrisku. Bili so še dobri smučarji telovadci in planinci. Čisto pod vrhom Češnjevca na koncu poti k Dobršniku je stala hišica Mrakovih. Ker niso imeli vodovoda, so vodo v vedrih in vrčih nosili iz potoka. Tam so tudi splakovali perilo. Nižje ob potoku so splakovali perilo tudi drugi, ki so stanovali na drugi strani.

Seveda je čas tudi to spremenil. K tem lepim opisom naj v nadaljevanju dodam še eno zgodbo, ki se veže na Dobršnik.

V juliju leta 1945 so se trije mlajši dečki hoteli preizkusiti v plezanju do slapov. Priplezali so že visoko in malo postali. Hoteli so se že vrniti, ko je devetletnemu Jožku Grzetiču zdrsnilo. Druga dva sta pohitela po pomoč, ki pa je žal prišla prepozno. Žalostno je bilo še bolj, ker se je Jožko z družino samo nekaj dni prej vrnil iz triletnega izgnanstva in zatiranja v nemškem taborišču.

V izgnanstvo je bila pregnana tudi naša družina. To so bili hudi časi negotovosti in strahu za otroke, ki so ostali tudi brez iger. Moj štiriletni bratec Miloš je v taborišču odkrival neznano in izumljal svoje male igre. Potikal se je po dvorišču, v kleti, se skrival pod pogradi in tam večkrat zaspal. Nekoč sva se zrinila skozi ograjo in stekla preko travnika za veliko drevesnico. Tam se je sklonil in pred ozek rovček v steni položil kruhovo skorjico ter poklical: » Muki, Muki!« Ven se je prismukala mala siva miška in se lotila skorjice. Miloš jo je ujel med dlani, da se je ugnezdila in mu ovohavala prste. Prigovarjal je še meni, naj primem malega »špičmoha« a me je ugriznil v prst. Naslednjic, ko je Miloš spet položil skorjico pred luknjico, miška na njegovo žalost ni bilo več na spregled.

»Lagerfirar«, ki je gojil mesojede race, je Miloša določil za lovljenje vsega kar leze, se plazi in mrgoli tam okoli. Pod velikim listom je odkril trebušasto nočno večšo, na vejici gnezdo kosmatih sivih gosenic, odkopal nekaj glist, ujel nekaj velikih kobilic, pobral polže brez in s hišico, par večjih kebrov, žabico in dve kroti, pa še sorodnike njegovega Mukija. Vse to je stlačil v jutasto vrečko in v široko steklenico s čepom in odnesel na upravo. To je delal, dokler je dopuščalo vreme oziroma dokler race niso končale v ponvah. Po treh letih smo se 17. julija 1945 vrnili domov. Zaradi zaplembe vsega premoženja, smo ostali brez vsega in revni kakor cerkvene miši.

Dobršnik pa naprej šumi svojo pesem veselo, vedro, vabljivo, monotono, melanholično in skrivnostno v molu, kot je pač pri srcu tistemu, ki stoji v njegovi bližini.

K igram spadajo tudi pesmice, ki jih lahko zapoješ. So šaljive, nagajive in poučne. Prav je, da bi bile večkrat oživiljene:

Marko skače, Marko skače, pa raztrga hlače ...

Gospod in gospa po cesti gresta, gospod aleksira, gospa pa pobira.

Pa jaz gospod, pa ti gospa, pa kdo bo vozil šajtrgo?

Stoji učilna zidana, pod njo je stara jablana, ta jablana je votel panj, sinica znosi gnezdo vanj. Sinička zjutraj prileti, na oknu mojem obsedi, pa kljunček svoj odpre, tako prepevati začne: Zalezli so moj ptičji rod, iz gnezda vrgli ga čez plot, mladički tam pomrli so, oči svetle zaprli so. Grdobe grde paglave, masti ste vredne leskove, kdor ptičice lovi, mori, ta v srčku svojem dober ni.

Majhna sem bila, piške sem pasla, piške so čivkale, jaz sem pa rasla.
Pa jaz, pa ti, pa židana marela, pa jaz, pa ti, pa židan parazol, pa jaz, pa ti, oba
sva ponorela, pa jaz, pa ti, pa židan parazol.
Jaz sem Peter, ti si Pavel, du bist fleisig, ich bin faul!
Mi se imamo radi, radi, radi, radi, radi prav zares. Zakaj se ne bi imeli radi, radi,
radi. Pa še se bomo imeli radi, radi, radi, radi prav zares!
Če študent na rajžo gre, dobro pije, dobro jé, jumpajdija, jumpajda, jumpajdijaja ...
Kje so tiste stezice ...
Lipa zelenela je, tam v dišečem gaju ...
Nmau čez izaro, nmau čez gmajnico, tam je dragi dom ...
Navzgor se širi rožmarin, navzdol se nagelj vije ...
Po jezeru bliz' Triglava, čolnič plava sem ter tja ...
Zakrivljeno palico v roki, za trakom pa šopek cvetic ...
Tam, kjer teče bistra Zila, se po dolini lepo zliva ...
Bom šel na planine, na visoke gore, pa bom slišal od daleč ...
Zabučale gore, zašumeli lesi ...
Pa še veliko drugih, med njimi tudi *Zdravljica*.